

Gegevens opvraging

Ordernummer:	O2025-0433867	Datum opzoeking:	2/05/2025
Referentienummer:	374347-0	Zoekdata:	11002A0850/00E000
Perceel:	11002A0850/00E000		

Resultaat opvraging perceel gelegen in Antwerpen afdeling ANTWERPEN 1 AFD, sectie A met perceelnummer 0850/00E000 [11002A0850/00E000]

Informatievraag: Beschermd onroerend erfgoed (Met juridische gevolgen)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

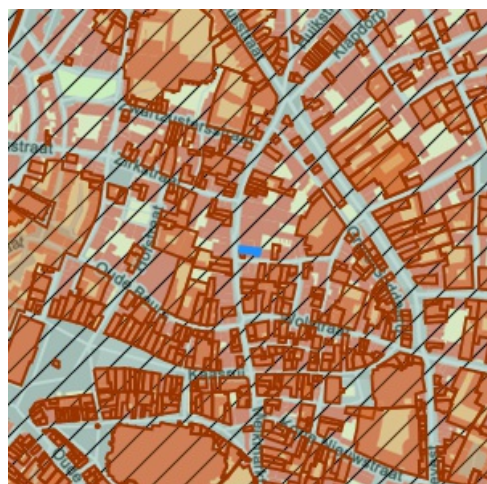
- Het onroerend goed is geen beschermd onroerend erfgoed

Legende

Cultuurhistorische landschappen	Monumenten
Archeologische sites	Overgangszones
Stads- en dorpsgezichten	

Informatievraag: Vastgestelde inventaris onroerend erfgoed (Met juridische gevolgen)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Historische stadskern van Antwerpen: (detail zie bijlage)

Legende

Landschapsatlas	Archeologische zones
Landschapelijk erfgoed	Bouwkundig erfgoed

Informatievraag: Erfgoedlandschap (Met juridische gevolgen)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Het onroerend goed is niet opgenomen in het erfgoedlandschap

Legende

- Landschapelijk erfgoed

Informatievraag: Unesco werelderfgoed (Met juridische gevolgen)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- **Museum Plantin-Moretus: buffer:** (detail zie bijlage)
- **Stadhuis en Onze-Lieve-Vrouwekathedraal: buffer:** (detail zie bijlage)

Legende

- Bufferzones
- Kernzones

Informatievraag: Gebieden geen archeologie (Met juridische gevolgen)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Het onroerend erfgoed is niet opgenomen in gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt

Legende

- Gewestelijk
- Gemeentelijk

Informatievraag: Erfgoed plannen (Met juridische gevolgen)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Het onroerend goed heeft geen erfgoed plannen

Legende

- Beheersplannen
- Onroerenderfgoedrichtplannen

Informatievraag: Wetenschappelijke inventaris onroerend erfgoed (Aanvullend overzicht)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- **Historische stadskern van Antwerpen:** Archeologisch (detail zie bijlage)

Legende

- Archeologische erfgoed elementen
- Archeologische erfgoed gehelen
- Bouwkundig erfgoed elementen
- Landschappelijk erfgoed elementen
- Landschappelijk erfgoed gehelen

Informatievraag: Archeologienota's (Aanvullend overzicht)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Het onroerend goed heeft geen goedgekeurde archeologienota's

Legende

- Archeologienota's

Informatievraag: Eindverslag archeologie (Aanvullend overzicht)

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Het onroerend goed heeft geen eindverslagen van archeologisch onderzoek

Legende

 Eindverslag archeologie

Welke informatie kan u terugvinden in dit uittreksel?

Beschermd onroerend erfgoed

De minister bevoegd voor onroerend erfgoed kan een goed beschermen als het door de erfgoedwaarden van algemeen belang is. Het moet minimaal in de staat blijven waarin het zich bevond op het moment van de bescherming.

Is het onroerend goed beschermd, dan gelden er verschillende specifieke juridische (per monument, stads- of dorpsgezicht of cultuurhistorisch landschap) gevolgen om het behoud ervan te garanderen. Bovendien kan je beroep doen op verschillende vormen van financiële ondersteuning.

Er zijn vier mogelijke vormen van bescherming: een beschermd monument, een beschermd cultuurhistorisch landschap, een beschermd stads- of dorpsgezicht en een beschermde archeologische site. Binnen elk van deze statuten is het mogelijk om een overgangszone in te stellen. Zo'n zone ondersteunt de erfgoedwaarden van het beschermde goed.

Vastgesteld onroerend erfgoed

De vaststelling van een inventaris is één van de instrumenten die de Vlaamse overheid kan inzetten om onroerend erfgoed te behouden. Hiermee bevestigt de bevoegde minister dat alle erfgoeditems op een vastgestelde lijst erfgoedwaarde bezitten en nog altijd bewaard zijn. Bij een vastgesteld item moet de overheid, eigenaar of beheerder rekening houden met rechtsgevolgen. De rechtsgevolgen zijn minder uitgebreid dan bij een beschermd erfgoed. Bovendien gelden voor alle vastgesteld bouwkundig en landschappelijk erfgoed in Vlaanderen eenzelfde set rechtsgevolgen.

Het onroerenderfgoeddecreet voorziet bevoegdheid voor steden en gemeenten voor het inventariseren van bouwkundig en landschappelijk erfgoed. De Vlaamse overheid inventariseert het archeologisch erfgoed, varend erfgoed en de landschappelijke gehelen (Landschapsatlas).

Erfgoedlandschap

Anders dan bij een bescherming of vaststelling van een onroerend goed verloopt de procedure van een erfgoedlandschap via de regelgeving Ruimtelijke Ordening. Als er voor een gebied een RUP wordt opgemaakt, kan de plannende overheid (gemeente, provincie of Vlaanderen) ervoor kiezen om hier ook een erfgoedlandschap in af te bakenen. Zo kunnen er stedenbouwkundige voorschriften gekoppeld worden aan het erfgoedlandschap waarmee ingezet wordt op erfgoedzorg. Wordt je goed erfgoedlandschap, moet je rekening houden met zorgplicht.

Unesco werelderfgoed

De Werelderfgoedconventie van 1972 betracht cultureel en natuurlijk erfgoed dat van unieke en universele waarde is voor de mensheid, te bewaren en te ontsluiten voor toekomstige generaties. Meer dan 190 lidstaten hebben deze Conventie ondertekend. België is sinds 1996 ook partij bij het Werelderfgoedverdrag. Zowel cultureel als natuurlijk erfgoed, als erfgoed dat daarvan een gecombineerde vorm is, kan voor de Werelderfgoedlijst worden voorgedragen. Vlaanderen telt momenteel zeven beschermingen op de Werelderfgoedlijst: een serie van 13 begijnhoven en van 26 belforten, het atelier Plantin-Moretus, de woning Giuette, de volledige Brugse binnenstad, het Zoniënwoud, de Wortel-Kolonie en begraafplaatsen en herdenkingsites van WO I.

Gebieden geen archeologie

De kaart wordt sinds 2016 periodiek vastgesteld door het agentschap. Op die manier kunnen percelen of gebieden die beantwoorden aan de criteria voor opname op korte termijn op de kaart opgenomen worden. Dit geeft bouwheren, verkavelaars en ontwikkelaars met plannen voor dergelijke percelen de mogelijkheid om vrijgesteld te worden van een archeologisch vooronderzoek, zonder vertraging en bijkomende kosten.

Plannen

Een goedgekeurd beheersplan legt geen actieve verplichtingen op. Het is en blijft een geconcretiseerde beheersvisie voor een erfgoedplaats. Toch heeft het document in zekere mate een 'dwingend' kader waarbinnen je moet blijven: als je werken wil uitvoeren, moeten ze stroken met de beheersdoelstellingen uit het beheersplan. Zijn de beheersdoelstellingen niet meer passend, dan kan je een aanpassing van het beheersplan aanvragen of een nieuw beheersplan opmaken. De geldigheidsduur van een plan is 24 jaar. In bepaalde gevallen heb je een goedgekeurd beheersplan nodig om een erfgoedpremie aan te vragen.

Geïntervieweerd wetenschappelijk onroerend erfgoed

Het agentschap Onroerend Erfgoed heeft de expliciete opdracht om al het waardevolle onroerend erfgoed in Vlaanderen te inventariseren. Door de jaren heen zijn er meerdere wetenschappelijke inventarissen opgemaakt over bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed.

Geïntervieweerd onroerend erfgoed is opgenomen in een wetenschappelijke inventaris. Zo'n opname heeft geen rechtsgevolgen. Het goed wordt enkel beschreven en gedocumenteerd.

Archeologienota's en nota's

Een bouwheer is in bepaalde gevallen verplicht om een archeologienota toe te voegen aan een vergunningsaanvraag. Hij stelt daarvoor een erkend archeoloog aan om een archeologisch vooronderzoek uit te voeren en een archeologienota op te stellen. Of je verplicht bent een archeologienota toe te voegen aan je vergunningsaanvraag is onder meer afhankelijk van: oppervlakte perceel en bodemingreep, ruimtelijke bestemming van perceel en of het terrein zich situeert in een beschermde archeologische site, in een vastgestelde archeologische zone of in een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.

Eindverslag archeologisch onderzoek

Bij bouw- of verkavelingsprojecten maakt een erkend archeoloog verschillende verslagen op om archeologisch erfgoed te documenteren. De bouwheer moet aangeven of er archeologisch erfgoed op het terrein wordt verwacht en hoe hiermee zal worden omgegaan. Een vooronderzoek resulteert in een archeologienota of een nota bij een uitgesteld vooronderzoek. Als uit het vooronderzoek blijkt dat een archeologische site verder onderzocht moet worden, volgt een opgraving, uitgevoerd door een erkend archeoloog. Binnen twee maanden na het veldwerk maakt de archeoloog een archeologierapport met voorlopige bevindingen, dat aantoont dat het werk op het terrein is voltooid en de bouwwerkzaamheden kunnen beginnen. Het definitieve eindverslag, met alle onderzoeksresultaten, wordt binnen twee jaar na de opgraving bezorgd.

Wetgeving

Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 (Belgisch Staatsblad 17 oktober 2013 en 15 april 2014). Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.

Meer info

www.onroenderfgoed.be

Bron vastgoedinfo

Deze opvraging bevat overheidsinformatie verkregen van het Agentschap Onroerend Erfgoed, Koning Albert-II-Laan 19, bus 5, 1210 Brussel en Informatie Vlaanderen, Havenlaan 88, 1000 Brussel wat betreft het Grootschalig Referentie Bestand Vlaanderen (GRB).

Document gegenereerd op basis van de gegevens ontvangen van het Agentschap Onroerend erfgoed via de ORIS webservices.

CIB vlaanderen vzw - Kortrijksesteenweg 1005 - 9000 Gent
0425.043.508 - vastgoedinfo@vastgoedloket.be

Bijlage

Informatieaanvraag Onroerend erfgoed

(Referentienummer: 374347-0)

Resultaat opvraging perceel gelegen in Antwerpen afdeling ANTWERPEN 1 AFD, sectie A met perceelnummer 0850/00E000 [11002A0850/00E000]

Vastgestelde inventaris

Vastgestelde archeologische zone: Historische stadskern van Antwerpen

vastgestelde archeologische zone

Beknopte karakterisering

Typologies [steden, stadsomwallingen](#)

Datering [middeleeuwen, nieuwe tijd](#)

Beschrijving

De historische stadskern is een immense en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de stedelijke grenzen, meestal een omwalling. De stadsplattegrond kent een cumulatief karakter en verschillende fasen, met een oude nederzettingkern die soms teruggaat op een vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid. Voor de afbakening is in eerste instantie gekeken naar het 19de-eeuwse gereduceerde kadaster omdat dit de eerste nauwkeurige kadasterkaart is die nog een tijdsbeeld geeft van voor de industrialisering.

Is de aanduiding van

- **Antwerpen (Antwerpen)** Deze zone omvat de historische stadskern van Antwerpen.

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11874>

Beschermingsbesluiten

- [Historische stadskern Antwerpen - https://id.erfgoed.net/besluiten/5873](https://id.erfgoed.net/besluiten/5873)
Vaststellingsbesluiten

Historische stadskern van Antwerpen

Beknopte karakterisering

Typologies [steden](#), [stadsomwallingen](#)

Datering [middeleeuwen](#), [nieuwe tijd](#)

Beschrijving

Algemene Beschrijving

Het gebied waar de stad Antwerpen zich ontwikkelde, bevindt zich nabij de samenloop van de rivieren Schelde en Schijn. Hoewel beide rivieren doorheen de tijd wijzigingen ondergingen, speelt vooral de Schelde een cruciale rol in de stadsontwikkeling. Bodemkundig kenmerkt het grondgebied van de stad Antwerpen zich door het voorkomen van diverse bodemtypes, met natte alluviale gronden (Scheldeboorden en -vallei), natte tot droge (soms lemige) zandgronden (al dan niet met het voorkomen van klei) en polders. Hieronder schuilen pleistocene afzettingen. Op vele plaatsen, niet alleen in de bebouwde kernen maar ook in grote delen van de haven en op de linkeroever, is de oorspronkelijke bodemopbouw gewijzigd onder impuls van verstedelijking en industrialisering. In de historische binnenstad vertoont de bodemopbouw eveneens grote verschillen: hoe dichter bij de oude stadskern, hoe omvangrijker en complexer. In en rond de burchtzone bijvoorbeeld reiken de archeologische lagen tot vier meter onder het huidige straatniveau, zelfs na grote saneringswerken in de 19de en 20ste eeuw, waarbij veelal laat- en postmiddeleeuwse strata verdwenen.

Het grondgebied van de stad Antwerpen situeert zich op beide oevers van de Schelde. De rechteroever van de Schelde, waar om historische redenen de stad zich grotendeels ontwikkelde, kreeg pas tegen het einde van de 19de eeuw een meer rechtlijnig verloop met het rechtekken van de kaaien. Het oorspronkelijk onregelmatige verloop kende verschillende uitsprongen, waarvan de Werf ten noorden van het Steen en een uitsprong ter hoogte van de Sint-Michielsabdij de belangrijkste zijn. Dit waren wellicht natuurlijke aanlegplaatsen (Voet e.a. 1978, 41-58).

Heel het gebied binnen de Leien staat op het gewestplan ingekleurd als woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde.

Archeologische nota

Het Antwerps grondgebied oefende al vanaf de prehistorie een aantrekkingskracht uit op mens en dier. Dit wordt gestaafd door vondsten van lithische artefacten in de burchtzone uit de periode tussen het einde van het paleolithicum en het einde van het neolithicum of de vroege bronstijd (Van Gils & Bellens 2013), aangevuld met toevalsvondsten aangetroffen ter hoogte van Lillo, het Lefebredok (neolithicum) en het Kattendijkdok (steentijd, bronstijd en ijzertijd). Tal van ijzertijdvondsten doen verspreide bewoning onder het huidige stadscentrum vermoeden.

Sporen en vondsten uit de Gallo-Romeinse periode worden verspreid over de stadskern aangetroffen, met concentraties in en rond de middeleeuwse burcht en een crematiegraf ter hoogte van de Oudaan (Bellens e.a. 2007). Archeologische resten wijzen op het bestaan van een Gallo-Romeinse nederzetting uit de 2de en 3de eeuw, met uitlopers tot in de 4de, mogelijk zelfs 5de eeuw. Ook rond de kernstad en dus buiten de afgebakende zone zijn sporen en vondsten uit de Gallo-Romeinse periode aangetroffen.

Historische bronnen (Krusch 1902; Krush 1910) wijzen in de richting van een Merovingische nederzetting in Antwerpen in de 7de eeuw, waarvan de situering, de omvang en het karakter tot dusver onbekend blijven. Uit dezelfde periode dateert een gouden munt met vermelding *ANDERPUS*, hoewel er twijfel bestaat over zowel de muntvondst als over de identificatie met Antwerpen. In een 8ste-eeuwse bron (Krusch 1902) verschijnt de naam *ANDOVERPIS*, waarop verscheidene etymologische verklaringen zijn gebaseerd. De naamsverklaringen vanuit het Latijn, Germaans of Keltisch zijn uiteenlopend en verwijzen naar een plek (natuurlijke aanslibbing (Gysseling 1960, 61-62) of antropogene 'werp' (wal of schans; Van Loon 1982)) of houden verband met een bevolkingsgroep (Michiels 2007). De etymologische kwestie omtrent de naam Antwerpen blijft tot op heden voer voor discussie. Op uitzondering van een beperkte hoeveelheid schervenmateriaal werden geen sporen van Merovingische bewoning aangetroffen. Kersteningspogingen van de missionarissen Eligius en Amandus in de 7de eeuw suggereren de aanwezigheid van een nederzetting met enige economische betekenis, terwijl ook de plundering van Antwerpen door de Noormannen in 836 wijst op een nederzetting van belang. Na deze raid ontstaat in de late 9de eeuw een versterkte handelsnederzetting, die zich in de 10de eeuw sterk ontwikkelt. De burcht vormt de nucleus van waaruit de middeleeuwse stad groeit. De eerste versterking ter hoogte van de middeleeuwse burcht wordt gevormd door een aarden wal met gracht, mogelijk voorafgegaan door een palissade. Binnen de omwalling ontstaat een dichte bebouwing met het karakter van een proto-stedelijke handelsnederzetting. Omstreeks 980 bouwt de Duitse keizer Otto II de handelsnederzetting uit tot het versterkte centrum van een militair grensgebied, in casu het markgraafschap. Mogelijk al in de 11de eeuw wordt de aarden wal omgeven door een imposante stenen burchtmuur. Binnen de ommuurde burcht bevinden zich gebouwen met verschillende functies: een zaalvormig gebouw onder het latere Steen (macht, politiek) (Van de Walle, 1968), de Sint-Walburgakerk (religie) en de Vierschaar (rechtspraak) (Bellens e.a. 2012). Verder zijn er duidelijke aanwijzingen voor ambachten zoals de bewerking van gewei, been, hout en (edel)metaal (Bellens, in druk). De materiële cultuur reflecteert handel over middellange tot lange afstand. Antwerpen fungeert vanaf dan volop als handelsknooppunt tussen het hinterland en de overzeese gebieden, met de Werf als aanlegplaats. Al snel gaat de burcht op in het zich verdichtende weefsel van de groeiende middeleeuwse stad. De verdedigingsfunctie van de versterkte burcht wordt overgenomen door de opeenvolgende stadsvesten (Oost 1983). Binnen en rond de burcht is de archeologische bodemopbouw zeer complex, met een overwegend goede bewaringstoestand, ook voor bijvoorbeeld organische materialen (houtbouw). Lopend onderzoek tracht inzicht te verwerven in het ontstaan en de evolutie van de vroegmiddeleeuwse (handels)nederzetting tot latere metropool.

Vanaf de eerste uitbreidingen van de burcht tot aan haar aaneengesloten vorm in de 16de eeuw heeft Antwerpen vier min of meer duidelijk af te bakenen groeiprocessen doorgemaakt (Asaert 1978).

De groeiende agglomeratie zou in de late 11de eeuw omgeven zijn door een watersingel (oppervlakte ca. 20 ha). Opmerkelijk is dat de Onze-Lieve-Vrouwekerk (later kathedraal), die vanaf 1124 de parochiekerk van Antwerpen werd, buiten deze zogenaamde 'ruienstad' ligt. Recent archeologisch onderzoek wijst op de aanwezigheid van 10de-eeuwse bewoning buiten het burchtareaal en de aangrenzende ruienstad, zoals vastgesteld ter hoogte van Klapdorp (lopend onderzoek; publicatie in voorbereiding). Het nieuwe stadskwartier dat zich in de loop van de 12de eeuw ontwikkelde rond de O.L.V.-kerk zou begin 13de eeuw omwijd worden met een vestenlijn (oppervlakte 40 ha). Rond ca. 1250 werd een klein gebied ('Dries') ten noorden van de stad aangehecht. De 13de eeuw was een bloeiperiode voor handel en nijverheid, met een groeiende lakennijverheid, haring- en zouthandel. De bevolking steeg voortdurend zodat de omwalde oppervlakte verdrievoudigde. Met de derde stadsvergroting (1295-1314) groeide het stedelijk gebied van ongeveer 46 tot 156 ha. De bevolking nam verder toe tot ca. 20.000 in 1394. In de periode 1314-1410 volgde een vierde stadsuitbreiding in oostelijke richting. Van dan tot het midden van de 16de eeuw bleef de stadsgrens onveranderd. Recent archeologisch onderzoek langs de Tabakvest bracht een segment van de laatmiddeleeuwse versterkingsgordel bij de Blauwe Toren in kaart (Hendriks 2014). Archeologische opgravingen in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal en in het Sint-Paulusklooster brachten verscheidene middeleeuwse bouwfases van beide relictten aan het licht. De duizenden begravingen leren meer over de toenmalige funeraire gebruiken; fysisch-antropologisch onderzoek op de skeletpopulaties bracht diverse pathologieën in beeld (Oost 1993).

Het begin van de 16de eeuw vormde de start van Antwerpen als handelsmetropool. Langs de historische rede verhandelden internationaal actieve koopmanslieden producten van over de hele toenmalig gekende wereld, zoals Engels laken, Duitse metaalproducten en hout, Portugese specerijen en edele metalen en suiker uit de Nieuwe Wereld. Als gevolg van de urbanisatiegolf die voortvloeide uit de economische hoogconjunctuur en de militaire dreiging uit de Nederlanden werd het plan opgevat de stad te voorzien van een nieuwe, gebastioneerde omwalling. In het noorden werd de stad aanzienlijk uitgebreid met de zogeheten 'Nieuwstad', waarbij de gronden tussen de vroegere stadsgracht, de Rode Poort, het Schijn en de Kattendijk bij de stad gevoegd werden. Door deze vijfde stadsuitbreiding groeide de totale stadsoppervlakte aan tot ca. 260 ha. In 1555 was de nieuwe versterking of Spaanse omwalling klaar (Lombaerde 2009). In 1567 werd door Alva de bouw van een citadel ten zuiden van de stad aangevat. De 16de eeuw was sociaal-economisch en cultureel een hoogtepunt voor de stad Antwerpen: Duitse, Italiaanse, Spaanse en Portugese handelaars vestigden zich in de metropool en lieten er hun weelderige stadspalazzi oprichten; ook het nieuwe stadhuis, het Hessen- en het Oosters huis (Hanzahuis) kwamen tot stand. Onder invloed van vastgoedspeculanten, met Gilbert van Schoonbeke als hoofdrolspeler, werden verschillende urbanisatieprojecten gerealiseerd. Met de verwoestende Beeldenstorm, de Spaanse Furie in 1576 en de sluiting van de Schelde in 1584 kwam voor Antwerpen een einde aan de Gouden Eeuw.

De voorbije decennia ging veel archeologische aandacht uit naar de studie van de materiële cultuur in postmiddeleeuws Antwerpen, in het bijzonder de plaatselijke majolica- en glasproductie (Veeckman e.a. 2002). Maar ook resten van pottenbakkersnijverheid, beenbewerking, pijpenbakkers, suikerraffinage, leerbewerking enz. werden tijdens archeologisch onderzoek gedocumenteerd. Verspreid over de binnenstad kunnen doorheen de tijd concentraties en verschuivingen van dergelijke ambachten waargenomen worden. Een

voorbeeld hiervan zijn de bierbrouwers, die in het midden van de 16de eeuw vanuit de Sint-Andrieswijk richting Nieuwstad verhuizen.

Na de val van Antwerpen in 1585 en de belangrijke daling van het bevolkingsaantal (gekoppeld aan een braindrain naar het Noorden) kent de stad in ruimtelijk opzicht een stilstand van ruim twee eeuwen. De bestaande vestingwerken werden wel onderhouden en er werden ravelijnen en lunetten toegevoegd. Als gevolg van de contrareformatie vestigden zich verschillende nieuwe kloosterorden in Antwerpen die in belangrijke mate het uitzicht van de stad veranderen. Een aantal van die kloosters vormden het onderwerp van archeologisch onderzoek, zoals het Allerheiligenklooster van de Antwerpse augustijnen (Bellens e.a. 2006).

De eerste nieuwe impulsen krijgt de stad in de Franse tijd (1794-1814). Napoleon wil van de stad een belangrijk commercieel en militair bolwerk maken. Aan beide zijden van het Hanzahuis werden twee handelsdokken uitgegraven, het Bonaparte- en het Willemdok. Deze dokken met sluisdeuren dienden ter vervanging van de oudere vlieten, al bleven deze laatste wel in gebruik tot in de late 19de eeuw. Met de aanleg van de dokken kreeg de havenuitbouw een nieuwe impuls, zowel vanuit militair als economisch standpunt. Daarnaast wordt onder Napoleon een nieuwe kaaimuur langs de Schelde opgericht, de Scheldemuren en -torens worden afgebroken. Ten zuiden van de stad bouwt hij ter hoogte van de voormalige Sint-Michielsabdij een arsenaal en een reeks scheepswerven. Een deel van deze scheepswerven werd archeologisch onderzocht (Bellens 2004; Bellens e.a. 2011).

Onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en na de Belgische omwenteling van 1830 zal het handels- en militaire karakter van de stad nog sterker benadrukt worden. In de jaren 1850 kreeg Antwerpen de functie van 'Nationaal reduit'. Samen met de versterkte steden Namen en Luik moest de stad de ruggengraat vormen van het Belgische verdedigingsstelsel. Vanaf 1858 wordt een nieuwe verdedigingsgordel aangelegd rond de stad, de zogenaamde Brialmontvesting. Deze verdedigingslinie lag ter hoogte van de huidige ring en maakte een verdere expansie van de stad mogelijk. Het gebied binnen de nieuwe omwalling was zesmaal groter dan de oude stad. De vrijgekomen gronden werden voor bebouwing aanbesteed. De 16de-eeuwse omwalling, die haar militaire functie nu verloren had, was nu een keurslijf geworden voor de groeiende stad en werd vanaf 1864 gesloopt. Op het tracé van de voormalige omwalling worden de boulevards (de leien) en nieuwe bouwblokken aangelegd, volgens het verkavelingsplan van Théodore van Bever (1821-1875). Delen van de Brialmontomwalling werden door archeologische opgravingen gedetailleerd in kaart gebracht (Bellens 2014). De Brialmontomwalling bevindt zich buiten de afgebakende zone van de historische binnenstad.

Tussen 1817 en 1884 worden de meeste grachten gedempt of overwelfd. De Sint-Jansvliet, Koolvliet, Sint-Pietersvliet en Brouwersvliet worden gedempt en ter vervanging worden drie dokken voor de binnenvaart aangelegd op het Zuid. Verspreid over de binnenstad strekt zich nog steeds een ondergronds netwerk van ruïnen uit. Slechts een deel daarvan is toeristisch ontsloten.

Tussen 1877 en 1885 worden de Scheldekaaien rechtgetrokken. Door deze rechttrekking verdween de uitsprong in de Schelde ter hoogte van de Werf, met inbegrip van het oudste Antwerpse stratentracé en honderden huizen met historische en archeologische waarde. Met deze grootschalige operatie verdween ook de eeuwenoude haveninfrastructuur, wat het uitzicht van de Scheldekaaien op de rechteroever diepgaand veranderde. De ingreep had een drastische impact op de overblijfselen van de oude stadskern. De voormalige Vismarkt werd omgeschapen tot Steenplein, geflankeerd door loodsen en wandelterrassen. Verschillende straten worden verbreed en de rooilijnen aangepast.

Begin 20ste eeuw werd beslist om de Brialmontomwalling af te breken en een nieuwe kringvesting te bouwen, op circa 18 km afstand van het stadscentrum (1906). In 1910 werd begonnen met de afbraak van de Brialmontvesten, in 1960 verdwenen de resterende delen grotendeels onder de aanleg van de E3 autosnelweg. De ontwikkeling van de stad in de 20ste eeuw wordt gekenmerkt door een sterke verdichting van de bewoning en vooral door de gigantische havenuitbreiding ten noorden van de stad.

Evaluatie van de bewaringstoestand en motivatie voor de afbakening

De stedelijke ruimte bewaart sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naargelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingkern die teruggaat op een burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere. Soms kunnen deze zelfs refereren naar een oudere, vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.

Het gebruik van de 19de-eeuwse kadasterkaart (gereduceerd kadaster) als bron voor het onderzoek naar de historische gelaagdheid van een stad wordt gesuggereerd omdat deze een tijdsbeeld geeft van net voor de industrialisering en omdat dit de eerste nauwkeurige versie van het kadaster is met perceelsaanduiding. De oorspronkelijke perceelsindeling van een stad is een relatief stabiel element in de plattegrond, die vaak een prestedelijke oorsprong kent. Ondanks de processen van herverdeling blijven oude bezitsgrenzen en straatpatronen toch lang zichtbaar in het stedelijke landschap. De historische stedelijke kernen zijn immense archeologische sites en behoren tot de meest uitgebreide en complexe sites ter wereld, zowel in extensie als in stratigrafie. Tegelijkertijd zijn deze sites door permanente verstedelijking en stedelijke ontwikkeling ter plaatse zwaar bedreigd.

Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als dusdanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die steden zijn. Omwille van al deze redenen wordt de grens van de archeologisch complexe en waardevolle ruimte vastgelegd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren. De grachten bieden bovendien goede bewaringscondities voor organisch stedelijk afval. In een aantal gevallen werden de laatmiddeleeuwse muren tussen de 16de en de 18de eeuw vervangen door bastions en

Vaubanversterkingen. De vergelijking met oudere stadsplannen laat echter steeds zien dat deze latere omwallingen ook de volledige laatmiddeleeuwse ruimte omvatten.

Het intekenen van de kernen gebeurde vanuit de ruimste perceelsafbakening en rekening houdend met belangrijke fysieke grenzen. Deze afbakening concentreert zich in de eerste plaats op de begrenzingen die zichtbaar zijn op de kaart, zoals stadsmuren, omwalling, stadsgrachten. Ook de open ruimten tussen de bebouwde kern en strategische elementen, zoals de rivieroever, worden opgenomen. Op deze manier zijn we honderd procent zeker dat de afbakening van de historische stedelijke kernen in Vlaanderen dekkend is voor de volledige zone met complex stadsarcheologisch erfgoed (Tys e.a. 2010).

Bibliografie

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Gereduceerde Kadasterkaart van België, Dépôt de la Guerre, uitgegeven in 1845-1855, schaal 1:20.000.

ANSAERT G. 1978: De late middeleeuwen (ca. 1200- ca. 1500), in VOET L., ASAERT G., SOLY H., VERHULST A., DE NAVE F & VAN ROEY J. 1978: *De Stad Antwerpen van de Romeinse Tijd tot de 17de eeuw. Topografische studie rond het plan van Vergilius Bononiensis 1565*, Historische Uitgaven Pro Civitate 4.7, Brussel, 41-58.

BELLENS T. 2004: Archeologisch onderzoek naar de Spaanse omwalling en de Franse scheepswerven in Antwerpen, *Vesting 2*, 2-5.

BELLENS T. 2014: Archeologisch onderzoek Briamontomwalling. Uitbreidingstraat Antwerpen-Berchem, *Rapporten van het Stedelijk informatiecentrum archeologie & monumentenzorg 11*, Antwerpen.

BELLENS T. (in druk): Early medieval Antwerp revisited: traces of artisan production, *Medieval and Modern Matters 4*.

BELLENS T., SCHRYVERS A. & MINSAER K. 2011: Archeologisch vooronderzoek A302 Scheldekaaien Sint-Andries / Zuid, *Rapporten van het Stedelijk informatiecentrum archeologie & monumentenzorg 6*, Antwerpen.

BELLENS T., SCHRYVERS A., TYS D., TERMOTE D. & NAKKEN H. 2012: Archeologisch onderzoek van de Antwerpse burcht, *M&L. Monumenten, Landschappen en Archeologie 31-1*, 4-21.

BELLENS T. & VANDENBRUAENE M. 2006: Het Allerheiligenklooster van de Antwerpse augustijnen (prov. Antwerpen): archeologische en fysisch-anthropologische gegevens, *Relicta. Archeologie, Monumenten- & Landschapsonderzoek 2*, 197-234.

BELLENS T., VANDENBRUAENE M. & ERVYNCK A. 2007: Een Gallo-Romeins crematiegraf in Antwerpen (prov. Antwerpen), *Relicta. Archeologie, Monumenten- & Landschapsonderzoek 3*, 183-198.

GOOSSENS M., PLOMTEUX G., LINTERS A., STEYAERT R., ILLEGEMS P. & DE BARSÉE L. 1976: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Antwerpen*, Bouwen door de eeuwen heen 3NA-B, Brussel-Gent.

GYSELING M. 1960: *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226) I*, Brussel, 61-62.

HENDRIKS V. 2014: *Archeologische opgraving in Antwerpen, Blauwtorenplein/Tabaksvest*, BAAC Vlaanderen Archeologische Rapporten (conceptrapport).

KRUSCH B. 1902: Vita Eligii, *Monumenta Germaniae Historica Scriptores, rerum Merovingicarum 4*, 632-742.

KRUSCH B. 1910: Vita Amandi, *Monumenta Germaniae Historica Scriptores, rerum Merovingicarum 5*, 395-485.

LOMBAERDE P. (red.) 2009: *Antwerpen versterkt. De Spaanse omwalling vanaf haar bouw in 1542 tot haar afbraak in 1870*, Brussel-Antwerpen.

LOMBAERDE P. (red.) 2011: *Antwerpen versterkt 2. Visievorming over heraanleg en hergebruik van omwallingen, forten en fortengordels*, Brussel-Antwerpen.

MICHIELS A. 2007: *Andouerpis-Antwerpen*, s.l.

OOST T. 1976: De opgravingen 'Stadsparking' te Antwerpen, in: *Antwerpen. Tijdschrift der stad Antwerpen 22.2*, 69-76.

OOST T. (red.) 1983: *Van Nederzetting tot metropool: archeologisch - historisch onderzoek in de Antwerpse Binnenstad (tentoonstellingscatalogus)*, Antwerpen.

OOST T., BUNGENEERS J., VEECKMAN J., ERVYNCK A. & SORBER F. 1993: Onder de kathedraal. Archeologisch bodemonderzoek tijdens de restauratiewerken, in: AERTS W. (red.), *De Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen*, Antwerpen, 305-338.

TYS D., BUYLE E., VERDURMEN I. & CANTERS F. 2010: *Vectorisering en karakterisering van nederzettingskernen op basis van het zgn. 'gereduceerd kadaster'*, Skar-Rapport 5, Brussel.

VAN DE WALLE A.L.J. 1960: De archeologische opgravingen in het oud stadscentrum te Antwerpen, *Antwerpen. Tijdschrift der stad Antwerpen 6-2*, 1-16.

VAN DE WALLE A.L.J. 1961: Excavations in the Ancient Centre of Antwerp, *Medieval Archaeology 5*, 123-136.

VAN DE WALLE A.L.J. 1968: Het bodemonderzoek in het centrum van de stad Antwerpen. In RENAUD J.G.N. (red.), *Rotterdam Papers. A*

contribution to medieval archaeology, Rotterdam, 169-175.

VAN GILS M. & BELLENS T. 2013: Lithische artefacten uit de burchtzone te Antwerpen (B), *Notae Praehistoricae* 33, 27-31.

VAN GOETHEM H., BERTELS I. & DE MUNCK B., 2012: *Antwerpen. Biografie van een stad*, Antwerpen.

VAN LOON J. 1982: Antwerpens vroegste geschiedenis in het licht van de plaatsnamen, *Bijdragen tot de Geschiedenis* LXV.1-2, 3-39.

VEECKMAN J. (red.) 1992: *Blik in de bodem. Recent stadsarcheologisch onderzoek in Antwerpen*, Antwerpen.

VEECKMAN J. (red.) 1996-2005: *Berichten en Rapporten over het Antwerps Bodemonderzoek en Monumentenzorg* 1-6.

VEECKMAN J. & BELLENS T. 2002: *Vijftig jaar stadsarcheologie in Antwerpen. Wat nu?* (congresbundel), Antwerpen.

VEECKMAN J., GEERTS K. & BELLENS T. 2004: *Archeologie in Antwerpen. Een chronologische bibliografie*, Antwerpen.

VEECKMAN J., JENNINGS S., DUMORTIER C., WHITEHOUSE D. & VERHAEGHE F. (reds.) 2002: *Maiolica and glass: from Italy to Antwerp and beyond. The transfer of technology in the 16th-early 17th century*, Antwerpen.

VOET L., ASAERT G., SOLY H., VERHULST A., DE NAVE F. & VAN ROEY J. 1978: *De Stad Antwerpen van de Romeinse Tijd tot de 17de eeuw. Topografische studie rond het plan van Vergilius Bononiensis 1565*, Historische Uitgaven Pro Civitate 4.7, Brussel, 41-58.

WARMENBOL E. (red.) 1987: *Het ontstaan van Antwerpen. Feiten en fabels*, Antwerpen, 93-105.

Is aangeduid als

- **Antwerpen (Antwerpen)** Deze zone omvat de historische stadskern van Antwerpen.

Omvat

- **Burchtgracht, Jordaenskaai, Zakstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van onderzoek naar de Antwerpse burcht, werd het onderzoeksgebied opgedeeld in drie zones.
- **Jordaenskaai, Zakstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van onderzoek rond de Antwerpse burchtzone, werden drie opgravingen gebruikt als basis. Dit om de oorsprong van de stad beter in kaart te kunnen brengen. Het grootste onderzoek was Burcht 1, gelegen langs de Jordaenskaai en de Zakstraat.
- **Burchtgracht, Vleeshuisstraat, Zakstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van onderzoek rond de Antwerpse burchtzone, werden drie opgravingen gebruikt als basis. Dit om de oorsprong van de stad beter in kaart te kunnen brengen. Burchtzone 2, gelegen bij de Zakstraat en Vleeshuisstraat en Burchtgracht, leverde de minste sporen op.
- **Jordaenskaai, Zakstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van onderzoek rond de Antwerpse burchtzone, werden drie opgravingen gebruikt als basis. Dit om de oorsprong van de stad beter in kaart te kunnen brengen. Vindplaats A283 burcht 3 situeert zich langs de Jordaenskaai 21-23, ten zuiden van de hoek met de Zakstraat, op de plaats van een voormalig kraakpand en een autogarage.
- **Jordaenskaai (Antwerpen)**
- **Zakstraat 2-4 (Antwerpen)** Het archeologisch onderzoek in de Zakstraat 2-4 heeft sporen en artefacten uit twee cultuurperiodes heeft opgeleverd -recente bodemingrepen niet meegerekend- met name uit de nieuwe tijd en uit de middeleeuwen.
- **Allewaertstraat 10 (Antwerpen)** Tijdens het uitgraven van de vloer van de kelders aan de Allewaertstraat 10 in Antwerpen vond de eigenaar doorlopend in drie aparte kelders de restanten van een bakstenen muur.
- **Vlaamsekaai (Antwerpen)** Het uitgevoerde onderzoek heeft aangetoond dat de bouw van de Zuiderdokken, en dan meer bepaald de aanleg van de bouwput, de aanwezige archeologische structuren grondig heeft verstoord.
- **Oever 16, Scheldeken 16, Steegskan 16 (Antwerpen)** Tijdens de opgraving werden een drietal grote bebouwingsfasen vastgesteld, gaande van de late middeleeuwen (13 – 14de eeuw), over de 16de eeuw tot de 19de – 20ste eeuw.
- **Orteliuskaai (Antwerpen)** Archeologische waarden zijn aangetroffen in een testput die werd gegraven door De Vlaamse Waterweg.
- **Kasteelpleinstraat (Antwerpen)** De archeologische resten die aan het licht kwamen op de hoek van de Kasteelpleinstraat met de Britselei maakten deel uit van één structuur, namelijk de 16de-eeuwse Begijnenpoort en de 19de-eeuwse brug die er nadien aan toegevoegd werd.
- **Kasteelpleinstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van nutswerken door aannemer Willemen Infra nv in de Kasteelpleinstraat werd een toevalsvondst gemeld aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Op de hoek van de Kasteelpleinstraat en de Britselei werden de archeologische resten van de Begijnenpoort aangesneden.
- **Begijnenvest (Antwerpen)** In opdracht heeft Vlaams Erfgoed Centrum op 16 augustus 2023 een proefputtenonderzoek aan de Begijnenvest 35 in Antwerpen uitgevoerd. Het onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen renovatie van de speelplaats binnen de school.
- **Begijnenvest 104 (Antwerpen)** Tijdens rioleringswerken werd een deel van de 16de-eeuwse stadsmuur ontdekt.
- **Burchtgracht (Antwerpen)** Na het slopen van historische bebouwing langs de Zakstraat en Burchtgracht registreert de stedelijke afdeling archeologie in 2005 een groot deel van de burchtmuur aan de hand van schaaltekeningen en fotogrammetrische opnamen.
- **Veemarkt (Antwerpen)** Naar aanleiding van een stabiliteitsonderzoek vond een beperkt archeologisch vooronderzoek plaats in de crypte van de Sint-Pauluskerk.

- **Sint-Paulusstraat 22 (Antwerpen)** Naar aanleiding van geplande restauratiewerken en aanpassingen binnen de kerk, vond een werfbegeleiding plaats en een beperkte opgraving van twee bedreigde grafkelders.
- **Lange Gasthuisstraat (Antwerpen)** Het archeologisch onderzoek dat plaatsvond tijdens de grootschalige bouwwerken van het project 'Botanic Sanctuary Antwerp' leverde ondanks de moeilijke werkomstandigheden heel wat aanvullende informatie op over zowel de evolutie van de 13de-eeuwse gasthuissite alsook de omliggende percelen.
- **Falconplein - Falconrui (Antwerpen)** Naar aanleiding van geplande parkaanleg en de aanleg van rioleringen, werd binnen het plangebied een archeologische werfbegeleiding uitgevoerd tijdens de rioleringsaanleg. Deze werken brachten resten van het Falcontinessenklooster uit de nieuwe tijd en van arbeiderswoningen uit de 19de eeuw aan het licht.
- **Falconrui 27-45, Generaal Belliardstraat 25 (Antwerpen)** Op basis van de historische gegevens en de archeologische vondsten kon er voor het terrein aan de Falconrui een fasering opgemaakt worden gaande van de 14de tot de 20ste eeuw.
- **Falconrui 38-44 (Antwerpen)** Tijdens graafwerken werden archeologisch sporen aangetroffen.
- **Falconrui 51 (Antwerpen)** Naar aanleiding van geplande werken met een eerder beperkte bodemingreep werd vanwege een hoog archeologisch potentieel een archeologische begeleiding van de werken uitgevoerd.
- **Frankrijklei 124 (Antwerpen)** Metselwerk stadsomwalling
- **Frans Halsplein 6 (Antwerpen)** Naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen met bodemingreep én een positief archeologisch vooronderzoek, vond binnen een geselecteerd deel van het projectgebied een vlakdekkende opgraving plaats. Deze bracht sporen van de nieuwste tijd tot de middeleeuwen aan het licht.
- **Generaal Belliardstraat 14 (Antwerpen)** Naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor een nieuwbouwproject, vond binnen het plangebied een proefputtenonderzoek plaats. Tijdens dit onderzoek werden muurresten teruggevonden die enerzijds toe te wijzen zijn aan het Falconklooster (15de tot 18de eeuw) en anderzijds lijken te behoren tot de 19de-eeuwse Falconkazerne.
- **Gijzelaarsstraat 5 (Antwerpen)** De bastionmuur van de Spaanse citadel werd gemeld als toevalsvondst bij het agentschap Onroerend Erfgoed.
- **Hoogstraat 67 (Antwerpen)** Bij afbraakwerken werden oude gewelven van vroegere kelders gevonden. Die vondst werd gemeld bij het agentschap Onroerend Erfgoed.
- **Antwerpen (Antwerpen)** De opgraving op de hoek van de Italiëlei en de Korte Winkelstraat leverde verschillende interessante sporen op uit meerdere periodes van de Antwerpse geschiedenis. Zowel sporen uit de late middeleeuwen als resten van de 16de-eeuwse stadsmuur kwamen aan het licht.
- **Jordaenskaai (Antwerpen)** Tijdens de opgraving aan de Jordaenskaai werd een toevalsvondst gedaan. De middeleeuwse aarden wal werd hierbij aangetroffen.
- **Kasteelpleinstraat (Antwerpen)** Het onderzoek leverde belangrijke resultaten op van zowel de laatmiddeleeuwse omwalling als de 16de-eeuwse omwalling ter hoogte van de Begijnenpoort.
- **Keizerstraat 15-19 (Antwerpen)** Naar aanleiding van nieuwbouw met ondergrondse parkeergarage werd een werfbegeleiding uitgevoerd die inzicht verschafte in de indeling en gebruik van het achtererf van het gebouw.
- **Kloosterstraat (Antwerpen)** Het onderzoeksgebied kende meerdere sporen die te linken zijn aan de bebouwde stadshistoriek van de stad Antwerpen.
- **Koningstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor riolerings- en herinrichtswerken, vond na een proefputtenonderzoek een werfbegeleiding plaats. Laat- en postmiddeleeuwse bewoningssporen kwamen aan het licht.
- **Kronenburgstraat 36 (Antwerpen)** De aanleiding voor dit onderzoek was de renovatie van de vloer en aanleg van een kelderverdieping aan de Kronenburgstraat 36 te Antwerpen. Aangezien de geplande werken in een latere fase sterk in oppervlakte en diepte verminderd zijn, werd ook de opgraving sterk beperkt.
- **Lange Gasthuisstraat 41 (Antwerpen)** Bij archeologisch onderzoek aan de Lange Gasthuisstraat werden individuele en collectieve graven uit de nieuwe tijd aangetroffen.
- **Lange Gasthuisstraat 41 (Antwerpen)** Meerdere menselijke skeletresten werden aangetroffen ten oosten van het Antwerpse maagdenhuis en aan de westelijke rand van de Botanische tuin van Antwerpen. Het merendeel van de graven waren deels verstoord. Andere waren volledig. Er werd ook nog een knekelkuil aangesneden.
- **Cellebroedersstraat, Lange Nieuwstraat, Meir (Antwerpen)** Naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor de omvorming van voormalige schoolterreinen tot woonzone met appartementen, assistentiewoningen en een woonzorgcentrum, en na een positief proefputtenonderzoek, vond binnen de projectzone een vlakdekkende opgraving en een werfbegeleiding plaats. Vooral tuinzones en de infrastructuur van achtererven van de woningen uit de nieuwe tijd zijn onderzocht.
- **Lange Nieuwstraat 73 (Antwerpen)** Tijdens graafwerken voor het plaatsen van een werfkraan voor de restauratie van de kerk werd menselijk botmateriaal gevonden.
- **Leuvenstraat 11-31 (Antwerpen)** De sporen en vondsten langs de Leuvenstraat in Antwerpen houden vooral verband met de kadestructuren en -activiteiten ten zuiden van de stad vanaf de tweede helft van de 16de tot en met de 19de eeuw.
- **Maria-Theresialei (Antwerpen)** Fragment van een contrescarp van het Huidevettersbastion van de Spaanse vesten van Antwerpen.
- **Maria-Theresialei 1 (Antwerpen)** Deze toevalsvondst heeft betrekking tot een contrescarp muur. Er werden geen vondsten aangetroffen.
- **Maria-Theresialei 2 (Antwerpen)** Tijdens een kort onderzoek werden de restanten van de buitenboord van de grachtmuur van de 16de-eeuwse Spaanse omwalling en een onderdeel van een brouwersbuis aangetroffen.
- **Minderbroedersrui 9 (Antwerpen)** Centraal in het plangebied is één proefsleuf aangelegd. Onder de verharding bevond zich een dik puinpakket, zonder stratigrafie. Het aardewerk in dit puinpakket kan globaal in de 18de eeuw gedateerd worden. Het

puinpakket is doorsneden door enkele recente structuren uit het einde van de 19de - begin 20ste eeuw. Bij de aanleg van het tweede archeologische vlak zijn een greppel, muren en enkele kuilen onderzocht. Eén kuil kan in de late middeleeuwen gedateerd worden.

- **Groenplaats, Melkmarkt, Sint-Pieterstraat (Antwerpen)** Tijdens het onderzoek werden de mogelijke pijlers van de nieuwerck aangetroffen.
- **Oever (Antwerpen)** Tijdens het proefputtenonderzoek werden slechts 2 antropogene sporen aangetroffen. Het gaat om een diepe kuil en een bakstenen beerput. De aanwezige kelders hebben de moederbodem over een groot deel van het terrein verstoord.
- **Oever 10-14 (Antwerpen)** Bij de vlakdekkende opgraving op het gebied tussen Oever en Scheldeken werden sporen aangetroffen die een periode van de late middeleeuwen tot de nieuwste tijd omvatten.
- **Oever 14 (Antwerpen)** Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden muurresten uit de late middeleeuwen, de 19de- en 20ste eeuw aangetroffen.
- **Oever 16, Scheldeken 16, Steegskan 16 (Antwerpen)** Naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor nieuwbouw- en renovatiewerken, vond binnen het plangebied een archeologisch vooronderzoek plaats in de vorm van kelderregistratie en proefputten. Dit leverde sporen en vondsten uit de middeleeuwen tot nieuwe tijd op.
- **Oever 5 (Antwerpen)** Tijdens het onderzoek werden meerdere muurrestanten, opeen liggende lagen en enkele kuilen aangetroffen.
- **Handschoenmarkt (Antwerpen)** Naar aanleiding van graafwerken voor de aanpassing van verlichting en elektrische installaties, werd een werkbegeleiding uitgevoerd. Deze reikte niet dieper dan de 19de-eeuwse ophogingslaag.
- **Plaatsnijdersstraat 2 (Antwerpen)** Tijdens het onderzoek werden verschillende structuren van de citadel aangetroffen. De exacte ligging van de citadelmuur werd vastgesteld in sleuf 1 aan de zijde van de Beeldhouwersstraat. Van bastion Hernandez werden verschillende onderdelen geregistreerd in sleuf 2 en 5. In sleuf 4 werd een deel van de plattegrond van een kazemat van het bastion geregistreerd en in sleuf 3-6 werd een groot deel van de lage teruggetrokken flank geregistreerd.
- **Orteliuskaai, Tavernierkaai, Van Meterenkaai (Antwerpen)** Bij archeologisch onderzoek aan de Scheldekaaien werden onder meer resten van de 16de-eeuwse stadsmuur, de 'Spaanse omwalling', aangesneden.
- **Schoytestraat 62-64 (Antwerpen)** Archeologische opgravingen aan de Schoytestraat 62-64 brachten een begraven loopvlak uit de vroege nieuwe tijd (15de-16de eeuw) aan het licht.
- **Sint-Jansvliet (Antwerpen)** Tijdens het onderzoek werden restanten van de laat-middeleeuwse Sint-Janspoort en -brug aangetroffen. Daarnaast ook restanten van de bouwblokken aan de vliet die dateren na de derde stadsomwalling.
- **Sandersstraatje 6, Sint-Jansvliet 3 (Antwerpen)**
- **Sint-Michielskaai (Antwerpen)** Tijdens de werkbegeleiding aan de Sint-Michielskaai werden sporen aangetroffen van het Sint-Michielsbastion (1608) en de Napoleontische kaaimuur (1877-1903), alsook resten van het station Antwerpen-Waas of tussentijdse bouwblokken (1844-1875).
- **Sint-Paulusplaats 15 (Antwerpen)** Menselijk botmateriaal in de kelders van de ruïne van het in 1968 afgebrande Sint-Paulusklooster.
- **Dries 46-48, Sint-Paulusstraat 29-31 (Antwerpen)** De archeologische opgraving aan de Sint-Paulusstraat/Dries te Antwerpen heeft duidelijk kunnen aantonen dat het plangebied al vanaf de volle middeleeuwen in gebruik werd genomen door de bewoners van de stad. Na de schenking van het gebied omstreeks 1250 aan de orde der Dominicanen of Predikheren werd het terrein onderdeel van het kloostercomplex dat deze orde gedurende de late middeleeuwen uitbouwde op deze locatie. Het plangebied was gelegen aan de rand van het complex en kwam vermoedelijk pas vanaf het einde van de middeleeuwen intensief in gebruik. Een groot deel was in gebruik als tuin en de gebouwen aan Dries waren vermoedelijk in gebruik als dienstgebouwen of huizen van de lekenbroeders. De analyse van de macroresten uit de beerput die dateert uit de 16de - 17de eeuw, geeft ons een mooie inkijk in het voedingspatroon van de kloosterlingen gedurende deze periode en draagt bij aan de algemene kennis van de leefgewoonten en gebruiken in deze kloostergemeenschappen.
- **Vlaamsekaai, Waalsekaai (Antwerpen)** Op basis van het uitgevoerde archeologisch onderzoek aan de Gedempte Zuiderdokken konden de ligging, oriëntatie en opbouw van de 16de-eeuwse bastionmuren van Alva en Duc van het Zuidkasteel nauwkeuriger in kaart gebracht worden.
- **Steenplein (Antwerpen)** Naar aanleiding van een campagne met verschillende ingrepen onder het zuidelijk wandel terras en het Steenplein langs de Scheldekaai in het hart van historisch Antwerpen, werd een proefputtenonderzoek uitgevoerd met als doel de bewaringstoestand van de vol- en laatmiddeleeuwse stadsmuur vast te stellen.
- **Teniersplaats 3-5 (Antwerpen)** De Spaanse omwalling kon in eerste instantie via werkbegeleiding over een lengte van 6,5m geregistreerd worden. Bij de archeologische opgraving werd de stadsmuur over een lengte van ca. 22m geregistreerd.
- **Van Meterenkaai 1-3 (Antwerpen)** Op 09/11/2023 deed BAAC Vlaanderen bvba een archeologische werkbegeleiding ter hoogte van de Van Meterenkaai 1-3 te Antwerpen. Dit onderzoek leverde enkel informatie op over de verstoringsdiepte van het terrein wellicht reeds in de jaren '70 van de 20ste eeuw.
- **Venusstraat 13 (Antwerpen)** Op de binnenplaats van Venusstraat 13 leidden rioleringsproblemen tot het aantreffen en openen van enkele ondergrondse structuren in baksteen, daterend uit verschillende perioden.
- **Vleeshouwersstraat 38 (Antwerpen)** Bij 4 sonderingen aan de funderingen en het bijhorende stabiliteitsonderzoek in het Vleeshuis, werden enkele vondsten van scherven en botmateriaal aangetroffen. De aanwezige profielen werden beschreven en het materiaal gedetermineerd.
- **Vleeshuisstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van de geplande aanleg van de Vleeshuisstraat werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek kwam de middeleeuwse burchtmuur aan het licht.
- **Vleminckveld 39-47 (Antwerpen)** De resultaten van het onderzoek aan het Vleminckveld 39-47 brachten meer duidelijkheid

over de bewoningsgeschiedenis van het gebied vanaf de ingebruikname van het terrein in de 13de eeuw tot de laatste bouwfases in de 20ste eeuw.

- **Zakstraat 1 (Antwerpen)** Tijdens het archeologisch onderzoek zijn sporen uit de nieuwe tijd aangetroffen. Onder de black earth layer zijn nog enkele sporen van greppels, kuilen en kuilen aan het licht gekomen die aan de hand van aardewerk gedateerd kunnen worden in de periode van ca. 200-250.
- **Zakstraat 5 (Antwerpen)** Naar aanleiding van geplande verbouwingen binnen de historische stadskern, werd archeologisch onderzoek uitgevoerd.
- **Burchtgracht, Jordaenskaai, Zakstraat (Antwerpen)** Naar aanleiding van wetenschappelijk onderzoek langsheen de burcht van Antwerpen, werden drie zones opgegraven. Burchtzone 1 bevindt zich extra muros en wordt omsloten door de Zakstraat, de Burchtgracht en de middeleeuwse burchtmuur.
- **Lange Nieuwstraat 73 (Antwerpen)** De opgraving leverde twee in situ begravingen op, ter hoogte van een zone waar qua locatie het kerkhof van de Sint-Jacobskerk verwacht kon worden. Daarnaast werd ook een knekelput aangetroffen.

Is deel van

- **Antwerpen, Berchem, Berendrecht, Borgerhout, Borsbeek, Deurne, Ekeren, Hoboken, Lillo, Merksem, Wilrijk, Zandvliet (Antwerpen)**

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140031>

Unesco werelderfgoed bufferzone: Museum Plantin-Moretus: buffer

Unesco werelderfgoed bufferzone

Beknopte karakterisering

Typologies [herenhuizen](#), [drukkerijen](#)

Beschrijving

Het [Plantin Moretushuis](#) is erkend als werelderfgoed. Rondom het huis werd deze bufferzone afgebakend.

Het [volledige dossier](#) kan je raadplegen op de website van UNESCO.

Is de omvattende aanduiding van

- **Heilige Geeststraat 8, Vrijdagmarkt 22 (Antwerpen)** Herenhuis en drukkerij van Christoffel Plantin, die zich hier in 1576 vestigde. Het traditionele gebouwencomplex werd verder uitgebreid door Balthazar Moretus in de eerste helft van de 17de eeuw. De voorbouw in régencestijl dateert uit het derde kwart van de 18de eeuw.

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15003>

Unesco werelderfgoed bufferzone: Stadhuis en Onze-Lieve-Vrouwekathedraal: buffer

Unesco werelderfgoed bufferzone

Beknopte karakterisering

Typologies [kathedralen](#), [belforten](#), [stadhuizen](#)

Beschrijving

Het [stadhuis van Antwerpen](#) en de [Onze-Lieve-Vrouwekathedraal](#) zijn erkend als werelderfgoed. Rondom deze belforten werd deze bufferzone afgebakend.

Het [volledige dossier](#) kan je raadplegen op de website van UNESCO.

Is de omvattende aanduiding van

- **Handschoenmarkt (Antwerpen)** De oorsprong van de kathedraal was een kleine kapel uit de 9de eeuw, gelegen ten zuiden van de markt. De huidige kathedraal werd gebouwd van 1352 tot 1521. Tijdens de daarop volgende eeuw werden nog voltooiingswerken uitgevoerd.
- **Grote Markt 1 (Antwerpen)** Stadhuis in renaissancestijl, in 1560-1565 gebouwd onder leiding van Cornelis Floris de Vriendt, ter vervanging van het oude schepenhuis uit begin 15de eeuw.

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/178309>